

gickej spoločnosti, Zdravko Mlinar z Lublane. Pod patronátom sekcie sociológie vie dieka prednášal v Bratislave na tému *Výskum spoločenskej participácie v lokálnych spoločenstvách*. Ďalej prednášal pre naše odbočky v Nitre a Prešove.

Na 5.—8. 12. 1966 pripravila sekcia sociológie práce spolu s Krajskou komisiou pre vedecké riadenie v Západoslovenskom kraji kolokvium o sociológii práce. Behom štvordňového rokovania prednášali: Prof. Dr. Alfred Klein z university v Rostoku, NDR, Prof. Dr. Hegedüs András a Dr. Márkus Mária z Maďarskej akadémie vied, Ing. Parányi György z Budapešti, MLR, Mgr. Eugénusz Halpern, Jageloňská univerzita, Krakov, Mgr. Jerzy Indraszkiewicz, podnikový sociológ, Krakov, a Mgr. Teresa Denisová, podniková sociologička, Tarnov, PLR, Dr. Dragoslav Slejška CSc. a Doc. Bedřich Weiner z Prahy, z Bra-

tislavy potom: Prof. Ing. Pavel Stahl, Róbert Roško CSc., Ing. Sigfrid Milly, Dr. Štefan Hora, Ing. Oľga Kontšeková CSc., Oľga Grünnerová, Ing. Vasil Ducár, Doc. Ing. Ernest Fabian CSc., Ing. Anton Eliáš, Dr. Jozef Magala, Ing. Ladislav Jašík a prom. psychológ Imrich Tichý.

Krajskou komisiou pre vedecké riadenie pri KR ČSVTS, Bratislava, Ul. Obrancov mieru č. 39 bol z tohto kolokvia vydaný zborník.

19. 12. 1966 sa konala prednáška význačného francúzskeho sociológa Prof. Georga Friedmanna na tému: *Technický pokrok — sloboda či otroctvo?*

Na začiatok roka 1967 pripravila Slovenská sociologická spoločnosť celoslovenský seminár k sociológii mládeže v Prešove, 23.—24. februára.

L. Friedová

Z domova ...

Ústav pro politické vědy

navrhl vybudovať prezident republiky Antonín Novotný ve své prosincové zprávě *Ke kontrole usnesení ÚV KSČ z listopadu 1965 o činnosti ústředních orgánů*. (Denní tisk 21. XII. 1966.) Jde o samostatné a specializované vědecké pracoviště pro politické vědy, které by všestranně zkoumalo procesy probíhající v naší společnosti. Pracoviště by vedle vlastní badatelské činnosti v těsném sepětí s praktickou činností strany pomáhalo sjednocovat činnost ve státním společenskovědním výzkumu, syntetizovalo a dále rozvíjelo výsledky práce těchto pracovišť. — „Za nejvýhodnější organizační formu... považujeme vytvoření Ústavu pro politické vědy při ÚV KSČ, který by byl v soustavě institucí ústředního výboru strany volně začleněn. Ústav by byl budován jako badatelské centrum s několika vědeckými pracovišti a nutným počtem pomocných odborných pracovníků. Činnost ústavu by měla začít výzkumy, které jsou již relativně vyzrálé a pro praxi pracoviště potřebné.“

Základní sociologický výzkum na Slovensku

Prof. Andrej Sirácky, ředitel Sociologického ústavu SAV, v rozhovoru otištěném v týdeníku *Kulturný život* (1966, č. 49) pojednává o hlavních úlohách základního sociologického výzkumu na Slovensku: Je soustředěn v SÚ SAV a na katedře sociologie FFUK; aplikovaná sociologie se pěstuje v různých institucích. SÚ SAV byl pověřen výzkumem sociální struktury socialistické společnosti se zřetelem na Slovensko. Prvou etapou je výzkum života a socialistického vědomí družstevních rolníků, který se začal roku 1964. „Projekt má reprezentativní charakter, skúmalo sa 125 JRD na území celého Slovenska. Spolu 3500 respondentov. Metóda: dotazníky, anketa, štandardizovaný rozhovor. Už z predbežných výsledkov výskumu vidno, že pri riešení pracovných výsledkov družstiev sa takmer úplne zaznávali mimoekonomické faktory (kulturný, sociálny, výchovný, ideový)... Vysoký vekový priemer a prevládajúci podiel ženskej pracovnej sily značne ovplyvňuje produktivitu práce. Vznikajú veľmi komplikované vzťahy vnútri družstva a medzi družstevníkmi (vedenie, autorita, organizovanie práce, funkcie, odmeňovanie, demokratizácia). Ťažko sa prekonáva malomeštiacka, individualistická

mentalita; úsilie jednotlivcov sa koncentruje na osobné, rodinné, skupinové záujmy, kým problémy družstva, poľnohospodárstva a socializmu majú len sekundárny význam.“ — Dôležitý je zejména problém identifikace rolníka s družstevním způsobem výroby. „I keď socialistická revolúcia v sfére drobnej poľnohospodárskej výroby zrušila súkromovlastníckych vzťahov nemá ešte adekvátny odraz v psychike roľníkov. Mechanizmy, ktoré spejú k integrácii roľníka a družstva, nie sú dosiaľ „zabehané“. Dvoma extrémnymi výrazmi straty identifikácie sú tendencie (nepatrná) k „reprivatizácii“ a tendencia úniku z poľnohospodárstva.“

Spojení sociologie s ekonomikou

je dnes běžně chápáno jako výraz snahy postihnout řízenou realitu v její komplexnosti, praví doc. dr. J. Kohout v článku *O sociologii pro vedoucí hospodářské pracovníky* (měsíčník *Moderní řízení* 1966, I., č. 4). Podnik — pokračuje — „je vždy aglomerací určitých technik, určitých ekonomických vztahů, také však určitých sociálních skupin a vazeb mezi nimi“. Hospodářští vedoucí se denně setkávají s tím, že např. fluktuace v podniku zdaleka není způsobena jen vyšší mzdou jinde, že ji vyvolává i sociální klima, styl práce mistrů a řada podobných faktorů; a tak již sama praxe vede k zájmu o sociologii. Požadavek, aby ředitel byl druhou profesí sociolog či psycholog, vychází z překonané polyhistorické koncepce ředitelské profese. „Avšak vzhledem k tomu, že praktické řízení a vedení lidí reprezentuje vlastně každodenně práci se sociálními skupinami a uvnitř nich, cítí vedoucí hospodářský pracovník právem, že by jeho znalost sociologie a psychologie měla být ne-li tedy profesionální, potom jistě zase větší, než je tomu u každého běžného pracovníka; tedy větší, než jen součást obecného vzdělání a informací“.

Sociologie stáří,

gerontologie, směr sociologických výzkumů životních forem starých lidí, který se prosazuje na Západě (viz ČS 1966, 6), našel by zřejmě značné úkoly a odkryl by bolestnou problematiku stáří také u nás. Svědčí o tom např. dvojí pojednání Ivana Klímky v LN (1966, č. 46 a 49) a množství odpovědí čtenářů, zejména těch, kteří „stojí již na břehu řeky Léthe a čekají na zavo-

lání převozníka ve smutném vědomí, že nemají mnoho co ztratit". Autor zjišťuje rozborem těchto dopisů — a to je vlastně prvý faktografický materiál budoucí čs. gerontologie —, že nejčastější životní pocity starých lidí jsou hořkost z nezaslouženého opomíjení, pocit marnosti a vykořeněnosti, pocit „přetržené souvislosti, odtržení na jedné straně od světa hodnot vlastního mládí, na druhé straně odtrženost od vlastních dětí, které už byly zrozeny v období nedůvěry ke všemu, co předcházelo". V dopisech jsou bohužel i stížnosti bezbranných důchodců, „kteří se jenom se slzami v očích mohou bránit výrokům, že na svůj důchodeček nemají právních nároků, tedy že jim jejich penzi dává veřejná ruka jaksi z milosti". — Ivan Klíma není patrně informován o zákonu č. 40/58 Sb. (nyní už bohudík zrušeném), jehož důsledky, často ještě daleko drastičtější, než je uvedeno v citovaném plangu důchodce, by mohli tvořit další faktografiko-statistický materiál k problematice čs. gerontologie, stejně jako statistická paralela věkového rozložení a příjmů důchodců podle jejich povolání a zaměstnání. Klímovo spisovatelské pero by také zřejmě dovedlo odhalit příčiny „hořkosti z nezaslouženého opomíjení" u mnohých starších pracovníků vědecké a kulturní fronty. Také v rozhlasu jsme slyšeli další informaci o této problematice, že totiž jen v Praze na 200 tisíc důchodců hledá vhodné zaměstnání.

Plně lze souhlasit, že všude tu jde o nejalpčivější otázky, „které se musí dotýkat každého člověka, jehož citění a myšlení není zcela otupeno", že přezírání starších lidí (nejen v jejich problémech, nýbrž i v jejich kvalitách, rysech osobnosti) „velmi vážně a někdy až tragicky ochuzuje možnosti mravního růstu mladých"; že na vztahu k starým lidem „lze prověřit skutečnou hodnotu společenských ideálů i panujících lidských vztahů".

Kandidátské obhajoby ze sociologie

Věstník ministerstva školství a kultury (10. XII. 1966, ročník XXII, sešit 34) uveřejnil *Oznámení Státní komise pro vědecké hodnosti, jímž se vyhlašuje seznam pracovišť, při nichž jsou zřízeny stálé komise pro kandidátské obhajoby*. Pokud jde o sociologické vědy (skupina věd: 13), jsou zde uvedena tato pracoviště: Vysoká škola politická ÚV KSČ v Praze, Filosofická fakulta University Komenského v Bratislavě, Sociologický ústav ČSAV v Praze, Ústav marxismu-leninismu pro vysoké školy při UK v Praze a Sociologický ústav SAV v Bratislavě. — Současně upozorňuje Státní komise pro vědecké hodnosti, že na pracovištích, při nichž jsou zřízeny stálé komise pro kandidátské obhajoby, lze podávat také žádosti o povolení obhajob doktorských disertací, vypracovaných v příslušném oboru, popřípadě jeho úseku.

Sociologický výzkum ve stranické práci

V poslední době se v praktické činnosti komunistů stále více využívá sociologie, konstatuje teoretický a informační časopis komunistických a dělnických stran Otázky míru a socialismu (1966, 12), a pokračuje: V současné době probíhá v KSČ celá řada pokusů o praktické uplatnění sociologie v politické práci strany v okresech a v krajech. Jedním z nich je výzkum názorů komunistů na politickou výchovu, uskutečněný obvodní organizací KSČ v Praze 8.

Autoři (Augustin, Kosina a Matys) informují pak o metodologických principech, jimiž se řídili, o přípravě průzkumu a jeho předběžných výsledcích, o nichž uvedena stať jedná podrobněji. V závěru shrnují své teoretické názory: Sociologie strany a stranická práce jako teoretická disciplína se teprve začíná formovat; problematika sociologických výzkumů ve straně není však okrajovou záležitostí. „Její úspěšné řešení v teoretické i praktické rovině bude tvořit jeden ze základních předpokladů pro studium a osvětlení toho, jaké je skutečné místo a postavení marxistické sociologie jako společenské vědy i jako důležité součásti vědeckého řízení společnosti".

O pokračující dezintegraci rodiny

svědčí další statistické údaje z konce roku 1966, které se týkají především hlavního města. Praha drží mezi ostatními československými městy primát v rozvodovosti: z 2 807 rozvedených manželství šlo v 1 535 případech o manželské dvojice s nezletilými dětmi, jichž bylo takto postiženo 2 086. Rozvodovost svědčí o postupující dezintegraci zejména mladých manželství, a to mezi druhým a třetím rokem jejich trvání. V 69 případech se také rozešli lidé, kteří spolu žili déle než 30 let; nejčastějším důvodem rozchodu je tu naprostá nesnášenlivost, která se postupem doby stupňovala.

Svědectvím o narušeném morálním stavu společnosti v oblasti sexuální je dále skutečnost, že valem přibývá pohlavních chorob (RP 1966, 351). Ve srovnání s 1.—3. čtvrtletím 1965 se počet onemocnění kapavkou zvýšil o 23,2 %, a zvýšil se i počet onemocnění příjici; bylo hlášeno 686 případů, o 67 více než loni. Čerstvých nákaz bylo 52, z toho na Slovensku pouze jedna. Stoupá také potratovost — za prvních devět měsíců roku 1966 bylo provedeno 67 106 interrupcí na žádost proti 58 217 ve stejném období roku 1965. To má přirozeně neblahé důsledky populační — za rok 1966 očekáváme (podle údajů dr. J. Prokopce, RP 1967, č. 10) další úbytek kolem deseti tisíc nenarozených ve srovnání s rokem 1965, v němž ovšem populační situace také nebyla příznivá. K tomuto absolutnímu poklesu nadto dochází v době, kdy se zároveň značně zvýšil počet žen ve věku potencionálního mateřství — jen za léta 1963—1965 přibýlo sto tisíc žen ve věku 18—29 let. Úmrtnost zaznamenala v r. 1965 značný

vzestup, zemřelo 141 018 osob; v roce 1966 nedošlo k žádnému zlepšení.

Sociologie řízení

Ve všech průmyslových státech světa existuje problém zvýšení úrovně řídicí činnosti, její profesionalizace a zvědečtění. Zvýšení úrovně řídicí činnosti je všude ve světě považováno za jednu z rozhodujících rezerv dalšího rozvoje výrobních sil. Zkoumáme-li, na kterých činitelích další rozvoj závisí, dojdeme k závěru, že je to na prvním místě úroveň těch vědních oborů, jejichž poznatky mají být v řídicí činnosti využívány. Jde především o takové vědní obory jako kybernetika, psychologie a sociologie, teorie organizace a další vědní obory, které přinesly řadu poznatků, jejichž využití by podstatně zvýšilo úroveň práce — dovozuje prof. inž. J. Rezníček v časopise Moderní řízení (1966, 6).

Jak mnoho zde máme dohánět a v čem může pomoci aplikace sociologie na řídicí proces, ukazují fakta, jimiž autor svá doporučení doprovází: Naši vedoucí věnují pouze 14 % svého času zásadním perspektivním koncepčním otázkám, zatímco 60 % času připadá na operativní činnost a zbytek na práce, jež nelze přesně vymezit. Další negativní rys je nízký podíl práce z vlastní iniciativy (40 %), vysoký podíl práce kolektivní (75 %), zejména schůze, jednání, a nízký podíl práce individuální. Snímky pracovního dne také ukazují, že v práci vedoucích pracovníků jsou zhruba jen dvě třetiny práce skutečně nutné, zatímco plnou třetinu tvoří práce zbytečné, které by měl vykonávat někdo jiný. — Nedostačuje ani úroveň odborného vzdělání našich vedoucích hospodářských pracovníků. Jen 40 % pracovníků ve vedoucích funkcích splňuje požadavek odborného vzdělání. Stále existuje vysoký počet praktiků (osob pouze ze základním vzděláním) v řídicích funkcích. „To je tím závažnější, že 70 % vedoucích pracovníků je mladších 45 let, čili jsou to pracovníci, kteří měli a mají předpoklady pro doplnění chybějícího vzdělání". V závěru autor doporučuje organizovat různé typy účelových kursů, v nichž by těžištěm byla samostatná práce posluchačů pod vedením učitelů.

Pohled do školních lavic

V *Občanské výchově* (1966, 1) se pokouší učitelka Roháčková o objektivnější pohled do školních lavic a uvádí podle vlastního výzkumu některá fakta doplňující čtené varovné hlasy o předčasném pohlavním životě naší mládeže. Autorka především soudí, že z charakterových rysů mládeže zarážejí některé vlastnosti, např. větší sobectví, vyplývající z touhy po co největším uplatnění individuality člověka — což je zřejmě i reakce na dřívější jednostranné zdůrazňování jen a jen kolektivního života. V citových vztazích mládeže — pokračuje autorka — je něco nezdravého: „Přibývá

sexuálních vztahů mezi žáky 2., 3. ročníků, přicházejí nám žádosti o povolení sňatků před maturitou, dokonce i když se žákyne nemusí vdávat; tyto vztahy často nepříznivě ovlivňují prospěch žáků. Zarážejí nás ne-dobré signály otupění vztahů chlapců a děvčat, signály hrubšího vzájemného chování, jež není jen výrazem pubertálního siláckého projevu zakrývajícím skutečnou hloubku citů. Společenské chování těchto dvojic nebývá pěkné. Okázale dávají najevo své vztahy, chovají se až příliš intimně, asi tak, jak to vidí ve filmu. Když s nimi hovoříme o nevhodném společenském chování a snažíme se působit hlavně na děvčata, pokládají nás většinou za nemoderní, zkostrnatělé škarohlidy." — Autorka kritizuje i působení literatury nevhodné pro mládež a soudí, že je třeba „důrazně zapůsobit na náš film, rozhlas, literaturu, aby se nesnažily přesvědčovat mládež, že něco ztrácí, když už v sedmnácti letech plně nežije."

... i ze světa

O práci sociologa ve společnosti

promluvil prof. dr. Jan Szcze pański, nově zvolený předseda Mezinárodní sociologické asociace, v prosincovém čísle *Kultury* (1966). Sociologie patří k nejoblíbenějším směrům studií — je však otázka, zda ve společnosti je dost pracovních příležitostí pro nové sociology. Skutečnost ukazuje, že asi 30 % absolventů sociologických studií v Polsku je umístěno na vysokých školách a ve vědeckých ústavech. Další pracovní možnosti jsou v průmyslu, kde zatím pracuje asi sto sociologů. Stále větší počet sociologů zaměstnávají také obory, jako je plánování, urbanistika, zdravotní služby, tisk, instituce zabývající se rozšiřováním kultury atd. Povolání sociologa se teprve počíná formovat a universitní studia se snaží přizpůsobit se tomu. Učitelé sociologie vidí více oblastí pro uplatnění sociologa než představitelé praxe. Vcelku se však prof. Szcze pański neobává, že by se v nejbližší době vyskytly obtíže při zaměstnávání sociologů. Pouze snad v akademických střediscích, zvláště ve Varšavě, ale i tu je nabídka v rovnováze s poptávkou.

Sociologického rozboru populačních změn v SSSR

se dožaduje Lev Dionin v prosincovém čísle časopisu *Voprosy filosofii* (1966). Na základě analýzy početnosti sovětských rodin dochází k závěru, že v SSSR existuje celková tendence ke zvolnění tempa populačního růstu a jistá stabilizace populačních procesů. Pokles počtu rodin s více dětmi počal nejen v městech, ale i na venkově. Podle počtu dětí v rodině dělí autor sovětské republiky do tří skupin; do první patří Estonsko a Litva, kde je největší procento rodin o dvou osobách a velmi málo